

A Magyar Szociológiai Társaság húsvéti konferenciáján – **Családok dinamikája és gazdasági bizonytalanság, család és a nemi szerepek** – elhangzott a családszociológia nagy kérdése, amit ugyan meg nem válaszolt senki, de legalább feltették.

Miért születnek gyerekek?

Tóth Olga<sup>1</sup> tette föl a kérdést, és bár ő maga talán egy csöppet tréfásnak szánta, meg aztán nem is biztos, hogy *így*, ilyen csupaszon értette, a kérdés mégis elhangzott. Bátor kérdés, és ha már feltették, akkor előbb-utóbb talán a társadalomtudomány válaszai is megfogalmazódnak.

Mert hogy mikor, és milyen lelki vagy anyagi hatásokra születnek gyerekek, miért éppen akkor és miért éppen annyian, azt a kérdést fölítették már, s ez a konferencia is szépen, akkurátusan válaszoltatott rá.

De hogy egyáltalán *miért*...?

A konferencia kezdő és már befutott kutatók előadásait sorakoztatta fel a családból kilépő fiatalokról,<sup>2</sup> a tervezett és megvalósult gyermekszámról,<sup>3</sup> a család, a gyermekvállalás és a munka összeegyeztethetőségéről.<sup>4</sup> Külön desszertként felszolgált nekünk még egy szellemes és nagyon hasznos ismertetőt a familizmus fogalmáról<sup>5</sup> és mindennapjainkat átható politikai szerepéről. Az egyensúly végett finom oldalrúgás érte a feminizmust is, legalábbis ami annak extrém formáit illeti, bármit jelentsenek is azok.<sup>6</sup>

Sokat gondolkodtam, hogyan szóljak hozzá a konferenciához utólag, írásban, laikusként. Nem jegyzeteltem, s most már csak az előadásokhoz készített prezentáció-vázlatok diái állnak rendelkezésemre, hogy felelevenítsem az elhangzottakat. Ezért úgy határoztam, hogy kiemelek egy közös vonást, egy, az egész konferenciát átjáró hiányosságot, és azt fogom recenziómban tollhegyre tűzni.

Különben el voltam ragadtatva az előadásoktól és a konferencia hangulatától egyaránt. De az az elmaradt apróság csak nem hagy nyugodni.

Mint a már a lábjegyzetben idézett Dupcsik – Tóth-tanulmányban olvashatjuk, a feminizmus, szemben a bonyolult és árnyalt, az érték- és hatalmi viszonyokat egyaránt figyelembe vevő megközelítést alkalmazó családszociológia-tudománnyal, a családra kizárólag mint a hatalom egy színterére tekint. Én nem szeretnék a kicsit- vagy nagyon-szélsőséges feminista gyanújába keveredni, ezért megpendítenék még egy szempontot, amelyet szerintem a család életének megfigyelésekor, leírásakor, a motívumok kutatásakor érdemes figyelembe venni, s ez a *gazdasági racionalitás*. Az a véleményem ugyanis, hogy az érzelmi, kulturális (attitűd-) és hatalmi tényezők mellett még a gazdaságosság, a hosszú távú, a gazdaságosságot szolgáló racionális tervezés is alapvető a családok életében.

---

1 Dr. Tóth Olga: A gyermekvállalás motivációi, [http://www.socio.mta.hu/dynamic/csalad\\_int\\_totho.pdf](http://www.socio.mta.hu/dynamic/csalad_int_totho.pdf)

2 Murinkó Livia: A családi háttér hatása a szülői ház egyedül és partnerrel történő elhagyására, [http://www.socio.mta.hu/dynamic/murinko\\_apr06.pdf](http://www.socio.mta.hu/dynamic/murinko_apr06.pdf)

3 Takács Judit: Beteljesít(het)etlen vágyak? [http://www.socio.mta.hu/dynamic/mszt\\_csaladszoc\\_konf\\_z\\_20120406\\_tj\\_.pdf](http://www.socio.mta.hu/dynamic/mszt_csaladszoc_konf_z_20120406_tj_.pdf)

4 Szalma Ivett – Szél Bernadett – Takács Judit: Munka és/vagy magánélet Európában?, illetve

Anna Matysiak – Szalma Ivett: A nők munkaerő-piaci stratégiái és a második gyermekvállalás Lengyelországban és Magyarországon, [http://www.socio.mta.hu/dynamic/szalma\\_szel\\_takacs\\_04\\_06.pdf](http://www.socio.mta.hu/dynamic/szalma_szel_takacs_04_06.pdf)

5 Dupcsik Csaba: A családdal és a nemi szerepekkel kapcsolatos ideológiák, különös tekintettel a familizmusra, [http://www.socio.mta.hu/dynamic/dupcsik\\_csaladkonf\\_2012\\_04\\_06.pdf](http://www.socio.mta.hu/dynamic/dupcsik_csaladkonf_2012_04_06.pdf)

6 Az itt következő idézetet Dupcsik Csaba és Tóth Olga közös tanulmányából vettem, de az előadásban is, úgy emlékszem, kb. ez hangzott el.

„Fontosnak tartjuk leszögezni, hogy bár cikkünkben elsősorban az ideológiai familizmussal polemizálunk, nem azonosulunk a feminizmus extrém formáival sem (Dupcsik Csaba – Tóth Olga: Feminizmus helyett familizmus, Demográfia 51. évf. 4. sz. (2008), p. 307-328.)”

Az én írásomnak sem tárgya a feminizmus védelme, de, eleget téve egy még friss fogadalmamnak, nem hagyom szó nélkül, hogy a „feminizmus”, „feminista” fogalmak használatát mintegy automatikusan kísérik a „szélsőséges”, „extrém”, „radikális” jelzők is, anélkül, hogy a feminizmus netán létező nem extrém, nem szélsőséges, nem radikális változatai is szóba kerülnének. Szeretnék hát mindenkit megnyugtítani: nincs különösebb félnivalónk a feminizmustól, még a radikális, extrém, avagy szélsőséges változataitól sem, ha vannak ilyenek. Ezek nevében ugyanis még nem öltek embert, pláne nem hajtottak végre népiirtást sehol. Ellenben más ideológiák – soroljam? –, még lágyabb változataik híveinek lelkiismeretét is számos emberélet terhelheti...

Feministaként ugyanakkor – pff-pff, háromszoros keresztvetés! – hozzá kell tennem, hogy megérteni és igazolni az érzelmi és hatalmi összefüggéseken kívül a gazdasági racionalitás jelenlétét is csak akkor fogjuk tudni, ha tényleg minden személyre vonatkozó adatot nemek szerinti bontásban is gyűjtünk és elemzünk. Akkor ugyanis feltáru előttünk a férfiak, nők és gyermekek családon belüli gazdasági – gazdaságossági – szerepe is, megmutatkozik, hogy nem csak szexuális, kulturális-nemi, hanem társadalmi-gazdasági – és, hát, igen: hatalmi – értelemben is különbözünk egymástól, különböző helyzetben vagyunk, s e különbségeink a családon belül is markánsan jelen vannak.

Közgondolkodásunkat áthatja az a sztereotípiá, hogy az emberek szeretetből – vagy ami még elgondolkodtatóbb: valamiféle adakozási ösztönből, biológiailag kódolt jószágból vagy miből – nemzenek-szülnek-nevelnek gyereket. Ennek megfelelően a családról, gyermekvállalásról szóló szociológiai szövegek is sokszor egyirányúan, a szülők áldozatvállalásaként, jótéteményeként tárgyalják a gyermekek nemzését, szülését, nevelését. Nincs okom tagadni, hogy a szülői szeretetnek, sőt, a gyermek iránti vágyak jelentős szerepe van az életünkben, s azt sem, hogy gyermeket nevelni nem kis feladat, és sok lemondással, gonddal, csalódással, kockázattal jár. De jár az ugyanakkor mind érzelmi, mind pedig társadalmi-gazdasági értelemben számos előnnyel is. Tóth Olga előadása föl is vet ilyen előnyöket: a társadalmi beilleszkedéssel, a párok egymás iránti szeretetének erősödésével stb. kapcsolatban, sőt, – Kirkpatrick nyomán – megemlíti azt az opciót is, hogy amennyiben a család gazdálkodó szervezet is egyben (van-e ma ilyen?, teszi fel az előadó a kérdést), a gyermek a gazdálkodó szervezet munkaerő-igényét is hivatott biztosítani. A család ma minálunk tényleg nem (vagy csak ritkán) gazdálkodó szervezet, abban az értelemben legalábbis biztosan nem, ahogy egy vállalat az, vagy ahogy történelmi korokban a céhbe tömörült iparoscsaládok, a földön gazdálkodó parasztszaládok – ne is beszéljünk most az arisztokráciáról – gazdálkodó szervezetet alkottak. De ha a család nem is gazdálkodó szervezet (vállalkozás), annyi azért bizonyos, hogy *gazdasági egység*. Kiadások, bevételek, befektetések, megtérülések történnek, munkavégzés, értékteremtés zajlik, és felhalmozás, kincsképzés vagy vagyonfelélés, beruházás, válság és fellendülés jellemzi a történetét, sokszor nagyobb ívű időtávban, mint bármely vállalatét.

Nem mondhatom, hogy az előadások ne foglalkoztak volna a családok anyagi problémáival, a gyermekvállalás közvetlen és közvetett költségeivel. De a gyermekvállalás *gazdasági megtérülésének* gondolatával már – bizton állíthatom – tényleg nem foglalkoztak.

Miért és mikor költöznek el a felnövő gyermekek otthonról?, kérdezi Murinkó Livia, és kitűnő előadásában föl sem veti annak lehetőségét, hogy esetleg az elköltözés indoklását és időzítését az magyarázza, mi számít gazdaságosnak a család egésze szempontjából. A gazdaságosság témakörén belül az előadásban egyedül az merül föl, hogy van-e pénye a szülőknek arra, hogy a gyermeküket (gyermeküket) megfelelően kistafírozzák, s útjára bocsássák. A felnőtt gyerekek elköltözése a tanulmányban mint evidencia, mint szükségszerűség merül fel, amelyet bizonyos gazdasági problémák (pl. szegénység) esetleg akadályozhatnak. Emellett akadályozhatja még az elköltözést valami érzelmi kötés, az utolsó (még ott maradó) gyermekhez fűződő (anyai?) ragaszkodás; túlzott ragaszkodás, érzelmi defektus, nyilván.

A család: érzelmi viszonyok együttese – ez kétségtelen tény. Az is, hogy a gyerekek megfelelő felnevelkedése, későbbi sikeres társadalmi beilleszkedése megkívánja, hogy biztonság, szeretet, odafigyelés vegye körül őket a családban. De mindez nem jelenti egyben azt is, hogy a felnőtt gyermek szülőknél maradását – legalábbis a társadalomkutatás szintjén – elsősorban vagy kizárólag érzelmi okokkal kellene magyaráznunk. Feltűnt nekem, hogy az elköltözés és otthonmaradás különféle eseteit a kutató nem vetette össze a család anyagi helyzetével. Lehet, hogy nem állt rendelkezésre ilyen adat, de ez a megfontolás akkor is hiányzott. Jövedelmi adatok híján is észre lehetett ugyanakkor venni, hogy egyedülálló szülő esetében maradt otthon a legnagyobb eséllyel a felnőtt gyermek. Az előadótól eltérően én inkább anyagi-gazdasági okot<sup>7</sup> gyanítok e mögött a jelenség mögött. Ugyanakkor azért a felnőtt lányok feltűnő arányú férjhez-szökését<sup>8</sup> a nevelőszülő szülőpártól már lehet, hogy valamilyen más, nem gazdasági megfontolás is befolyásolhatja.<sup>9</sup>

Takács Judit előadása a gyermekszámról szól: hányat szerettek volna, vagy szeretnének, és hány sikerült (vagy fog összejönni). Persze, hogy sokkal kevesebb, mint amennyit terveztek. Nehéz a kutató dolga, mert nem áll rendelkezésre eléggé nagy minta. Így csak elnagyolt kategóriákban írható le, hogy a nagyobb jövedelműeknek kevesebb, a szegényebbeknek több gyereke születik. De tényleg így van-e ez?

<sup>7</sup> Anyagi-gazdasági okon konkrétan elsősorban a háztartásban értékesülő ingyenes, jobbára női munkát értem, másodsorban pedig a második kereső szükségességét.

<sup>8</sup> Murinkó előadása, 12. dia.

<sup>9</sup> A konferencián elhangzott bekiáltások a nevelő apa által a felnövő lányra minden biztonnal túlságosan is gyakran irányuló nem mindig kellemes figyelemre utaltak.

Kiknek is születik több (de azért nem sok) gyerekük? Takács Judit elemzése alapján a nagyon alacsony iskolai végzettségűeknek (= szegények) és a „közepes” jövedelműeknek.<sup>10</sup> Ha jobban megnézzük az ábrát, nincs túlságosan nagy különbség az egyes jövedelmi csoportok között sem a tervezett (2,5-2,7), sem a reális gyermekszám (1,6-1,9) vonatkozásában: egy-két tized. Gyanítom, hogy ha a minta elbírta volna egy finomabb jövedelmi skálát, többet is megtudhattunk volna.

Megtudtuk volna, gondolom, hogy a tényleg jómódúaknak inkább megszületnek a tervezett gyerekei, s talán azt is, hogy a nagyon szegényeknek esetleg több is születik, mint amennyit szerettek volna.

A család és a munka összeegyeztetésének Magyarországon és Lengyelországban eltérő feltételeit tárgyaló előadás – Szalma Ivett és Anna Matysiak kutatása alapján – kétségtelenül foglalkozik a munkába állás (persze: kizárólag a nők munkába állása) közgazdasági hátterével. Megtudjuk, hogy a nők, a munkába állás és a munkába nem állás költség-haszon számításai alapján, racionális döntést hoznak a munkába állásról. A férfiakról nem esik szó, ők – nyilván – racionális döntés nélkül állnak munkába.

A kutatók tárgyalják tehát a nők munkába állásának közgazdasági okait, ezek megfontolásakor a gyermekvállalás mint külső, természeti adottság szerepel. De nem foglalkoznak a gyermekvállalás gazdasági hátterével: föl sem merül, hogy ebből a szempontból a munkavállalást (karriert, egyéb jövedelemtermelő tevékenységeket, feltételeket) kellene független változóként figyelembe venni.

A tudományos és laikus közgondolkodás – és ettől a Magyar Szociológiai Társaság húsvéti konferenciája sem tért el – úgy tekint a gyermekre, mint adottságra, a gyermekvállalásra pedig, mint biológiai törvényszerűsége, ezen belül is kitüntetetten, mint a nővel összefüggő adottságra, biológiai törvényszerűsége, és kizárólag azt vizsgálja, van-e olyan tényező, ami akadályozza e biológiai törvény érvényre jutását.<sup>11</sup> A családot mint érzelmi-testi egységet szemléli, de nem ismeri föl benne a gazdálkodó szervezetet, amelynek tagjai maguk is munkát, a családnak mint egységnek a fenntartását, fejlesztését szolgáló munkát végeznek. Senki sem tagadja, hogy a család működtetése pénzbe kerül, s ezért szükség van kívülről, a termelés és jövedelemszerzés világából behozott pénzre, hogy a családtagok szükségleteit biztosítani lehessen. De nem látjuk meg, hogy a család színterén értékteremtő munka folyik, amelynek pótolhatatlan szerepe van a családtagok családon kívül végzett (munka)tevékenységei szempontjából is.

A nők családban végzett ingyen munkája – amely részben a férfiak munkaerőpiacon keresett jövedelmében is ellentételeződik – nem mint feladat, hanem mint természeti szükségszerűség, nem mint erőfeszítés, hanem mint áldozat, nem mint értéket termelő munka-tevékenység, hanem mint szeretet jelenik meg – az említett sztereotípiák részeként. Mint ahogy az is, hogy a gyermekvállalás mint befektetés megtérülése kizárólag presztízs- és érzelmi tekintetben merülhet fel.

Érdemes ideidézni azt az Eurostat táblázatot, amely a férfiak és nők munkavállalási esélyeit ábrázolja aszerint, hogy hány gyermekük van. A nőknek, minél több családtagról kell gondoskodniuk, annál kisebb az esélyük a munkavállalásra. A férfiak azonban, minél több családtagról gondoskodik a *feleségük*, annál nagyobb eséllyel tudnak munkát vállalni ők maguk.

A táblázatot szerintem úgy kell értelmezni, hogy a családban *a nők által végzett munka* nem csak a felnövekvő gyermekek testi-lelki fejlődésében, bontakozó értelmében, iskolai előmenetelében, hanem *a férfiak munkaképességében* is értékesül.

<sup>10</sup> A kutatásban gyermekes párokat kérdeztek meg, itt tehát a családi jövedelemről lehet szó. Fölteszem hát a kérdést: ugyan miféle skálán „közepes” egy gyermekes család jövedelme, ha nem éri el a 200 ezer forintot (hogy nettó-e vagy bruttó: már meg se kérdezem)?

<sup>11</sup> Nem akarok nevelés tárgya lenni, s ezért leszögezem, hogy én is hallottam valamit harangozni a megtermékenyülés, a terhesség és a születés biológiai természetű összefüggéseiről. Mindazonáltal szerintem abból, hogy valami biológiailag lehetséges, az emberi társadalmat ismerve még nem következik, hogy meg is történik.

Employment rates of women and men aged 25 to 54 by number of children\*, 2009

	Women without children	Women with one child	Women with two children	Women with three children or more	Men without children	Men with one child	Men with two children	Men with three children or more
EU27**	75.8	71.3	69.2	54.7	80.3	87.4	90.6	85.4
Belgium	74.6	74.8	77.2	61.7	80.4	89.1	93.1	87.1
Bulgaria	77.7	76.7	74.1	44.3	79.7	86.4	86.9	67.7
Czech Republic	84.4	70.2	68.9	52.6	86.6	92.8	96.1	89.5
Denmark	:	:	:	:	:	:	:	:
Germany	81.8	76.5	72.6	53.6	82.7	90.6	92.8	87.0
Estonia	81.6	77.6	70.0	56.5	71.5	80.7	83.2	84.9
Ireland	77.7	67.2	61.5	49.6	73.6	77.7	82.4	80.4
Greece	64.8	61.3	59.9	54.5	84.4	90.8	94.4	93.0
Spain	68.4	63.2	60.3	49.0	72.5	80.2	84.7	75.5
France	78.7	78.0	78.0	58.9	82.3	90.3	92.9	89.2
Italy	63.9	59.0	54.1	41.3	79.8	88.0	91.1	87.7
Cyprus	78.0	75.5	77.4	67.7	82.7	92.7	94.3	92.8
Latvia	75.5	76.8	75.3	61.4	68.8	77.5	82.7	78.1
Lithuania	76.2	81.3	78.8	66.7	65.2	81.5	83.0	76.9
Luxembourg	78.9	72.0	69.4	53.1	87.9	91.2	95.0	93.1
Hungary	75.2	65.6	65.7	39.1	75.2	82.5	85.1	73.9
Malta	56.6	45.7	37.4	29.6	83.9	91.7	95.6	88.5
Netherlands	83.1	78.4	81.1	71.3	88.2	93.4	95.6	93.3
Austria	82.3	81.3	77.3	60.1	85.5	92.0	93.2	90.1
Poland	73.6	73.1	70.8	62.6	76.3	86.6	90.2	87.8
Portugal	74.5	76.3	75.2	66.3	78.4	88.8	90.4	86.2
Romania	66.7	70.4	66.8	51.6	77.4	82.1	84.6	75.6
Slovenia	78.5	84.8	89.1	79.3	80.5	90.0	93.7	89.5
Slovakia	77.3	70.2	69.6	53.7	78.4	88.8	90.3	83.8
Finland	83.2	78.6	83.3	68.2	79.0	88.8	92.1	88.7
Sweden	:	:	:	:	:	:	:	:
United Kingdom	82.2	75.0	72.0	48.8	82.5	89.3	91.7	82.8
Croatia	65.7	72.7	75.1	61.3	71.1	81.7	87.0	80.2
Former Yug. Rep. of Macedonia	47.5	55.6	49.2	19.8	59.5	68.5	72.5	62.7
Turkey	35.4	29.9	24.3	19.6	70.1	79.5	83.6	77.6

\* Children include all those aged less than 15 as well as young people aged 15 to 24 if they are economically inactive and live with their father and/or mother (e.g. students at home).

\*\* EU27 excluding Denmark and Sweden

: Data not available

Hiányoltam a konferenciából – ahogy az egész, a demográfiával, a nők munkaerő-piaci lehetőségeivel stb. kapcsolatos közbeszédből is hiányolom – annak felismerését, hogy a gyermeket mint gazdaságos, megtérüléssel kecsegtető befektetést (is) kell szemlélni. A család (átlagosan) nem annyi gyereket vállal, amennyit szeretne, hanem *legfőljebb* annyit, amennyit saját gazdasági-társadalmi nivóján fel tud nevelni és útjára tud bocsátani anélkül, hogy ez a család tönkremenetelével, lecsúszásával fenyegetne, de ugyanakkor *legalább* annyit, amennyi szükséges ahhoz, hogy a család mint személyi-gazdasági egység akkor is fennmaradjon és működőképes legyen, amikor a szülők már nem (teljesen) munkaképesek. Fontos eleme tehát a gyerekvállalásnak a befektetett értékek *megtérülése*, bár ez ma már – egészségbiztosítás, nyugdíj, szociális ellátás stb. – szerencsénkre részben rejtetten, vagy inkább áttételesen érvényesül (a közép- és felsőbb osztálybeliek körében persze). Ugyanakkor egyáltalán nem mellékes kérdés, hogy a társadalom melyik, mennyire fizetőképes rétegeinek a befizetési tartják majd életben a közös „nagy család” (a társadalom) fenntartását szolgáló rendszereket. Az új generációnak nem csak a létszáma, hanem az összetétele, képzettsége, munkára alkalmassága, jövedelemtermelő és adófizető képessége is befolyásolja majd, hogy a családok gyermekvállalásban és -nevelésben realizált, társadalmi szinten összeadódó befektetési miképp hasznosulnak.

A gyerekvállalás családi költségét véleményem szerint valami olyan modellel becsülhetjük, amelyben szorzótényező az idő (a neveltetés éveinek száma a család társadalmi nivójától erősen függ) és a pénz (tanítástól költségei, sport, szabadidő, ruházkodás, étkezés, lakhatás – ez is annál több, minél magasabb társadalmi szinten zajlik a gyermeknevelés), csökkentő tétel a társadalmi támogatás (anyasági segély, gyed, gyes, egészségügyi és oktatási ellátás), ellenben tovább növeli a költségeket a szülő

(vagy nagyszülő) gyermekgondozás miatti kiesése a kereső tevékenységből, esetleg a gyermekfelvigyázónak fizetett munkadíj stb. (Nem foglalkozott a kérdéssel a konferencia, de idetartozik az ellátásra szoruló más családtagok, elsősorban az öregek gondozása is – ez ugyebár az ő általuk a mostani felnőtt generáció felnevelése, illetve helyettesítése során teljesített befektetés megtérüléseként is értelmezhető.)

A közép- és felső osztályok családjai esetében ez egy gyerekkel számolva 20, több gyerekkel számolva akár 25-30, vagy még több évet – nevelés, ellátás, lakhatás, iskoláztatás – is igénybe vehet. Közben persze valakinek<sup>12</sup> a mind inkább rászoruló idősök ellátásáról is gondoskodnia kell.

A társadalom szegényebb, alacsonyabban iskolázott néprétegei esetében a gyermek felnevelésének a költségei értelemszerűen lényegesen kisebbek, mint a gazdagabbaknál. Viszonylag rövid és (sajnálatosan) olcsó iskoláztatás, kis és olcsó fenntartású lakás, sok gyerek, a szülők inaktivitása – és a gyermeknevelési támogatások többé-kevésbé szerteszét mértéke – együttvéve akár pozitív egyenleget is kiadhatnak, legalábbis rövid távon. Így is fogalmazhatjuk: a tényleg nagyon szegény családoknak a társadalmi kirekesztettség adott (minálunk jellemző) szintjén nincs is más lehetőségük a túlélésre, mint sok gyereket vállalni.

Ha jobban átlátnánk az összefüggést a gyermekszám és a család fenntartásának sürgető szüksége között, akkor talán a mostaninál is hangosabban kiáltanánk egyenlőség és integráció után, hangosabban követelnénk a nagyon szegény társadalmi rétegek felemelését, befogadását, hatékony oktatását. Meglátnánk éhes és piszkos gyermekeikben – legfőbb érték! – saját majdani eltartóinkat, jólétünk vagy nyomorúságunk zálogát.

---

<sup>12</sup> A költség-haszon-elemzés itt merül fel: az marad otthon, az látja el a háztartást és a gondozásra szoruló családtagokat, akinek a kieső fizetése, a megszakadó karrierje a legkisebb (relatív) veszteséget okozza a családnak. Nem a nők gazdasági számításai, hanem az egész családé, sőt, a társadalomé húzódik tehát meg a mögött a jelenség mögött, ha az anya nem helyezkedik el, vagy ha a fiatal felnőtt lány esetleg a szülőkkel marad stb. Ha a nő is várhatóan annyit keres, mint a férfi, akkor esetleg felváltva maradnak otthon. Ha a tervezhető fizetés magasabb, mint a szükséges szolgáltatás piaci ára + a gyász vagy az ápolási díj, akkor meg fogják vásárolni a szolgáltatást (újabb munkahelyeket teremtve ezzel).